

DOI: 10.15407/kraieznavstvo2024.02.018

УДК 908(477.46)"364"

Валентин Лазуренко (м. Черкаси)

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
голова Черкаської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України,
проректор Черкаського державного
технологічного університету
E-mail: v.lazurenko@chdtu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3441-4485>

Краєзнавство Черкащини в умовах воєнного стану як чинник ідеологічного опору російському агресорові

У статті розкрито діяльність Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України в умовах активної фази сучасної російсько-української війни (лютий 2022 р. – липень 2024 р.). Акцентовується увага на краєзнавчому рухові на Черкащині під час російсько-української війни як складовій потужного інформаційного фронту. Розкривається різнопланова діяльність і новітній досвід черкаських краєзнавців, яким вони збагатились протягом воєнних місяців. Акцентовується увага на тісній співпраці краєзнавців Черкащини з органами державної влади та територіальними громадами регіону, з колективами державних установ і організації (бібліотеки, музеї, театр, телерадіокомпанії). Показана участь краєзнавців у організації (співорганізації) у воєнний період конференцій, історико-краєзнавчих читань, круглих столів, літературно-мистецьких вечорів та інших заходів. Показано на конкретних прикладах, що краєзнавці Черкащини в умовах війни РФ проти України, в нових умовах і нових викликах не полишають питання щодо збереження історико-культурної спадщини регіону, а також активно видають історико-краєзнавчу літературу.

Ключові слова: війна, захід, історія, конференція, краєзнавці, культурна спадщина, Черкащина.

Valentyn Lazurenko (Cherkasy)

Doctor of Historical Sciences, Full Professor,
Honored Worker of Education of Ukraine,
Head of the Cherkasy regional organization
of the National Union of Local Historians of Ukraine,
vice-rector of Cherkasy state
Technological University
E-mail: v.lazurenko@chdtu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3441-4485>

Local history of Cherkasy region under the conditions of martial state as factor of ideological resistance to the Russian aggressor

The article reveals the activities of the Cherkasy regional organization of the National Union of Local Historians of Ukraine in the conditions of active phase of modern Russian-Ukrainian war (February 2022 – July 2024). Attention is focused on local history movement in Cherkasy region

during Russian-Ukrainian war as a component of a powerful information front. Diverse activities and latest experience of Cherkasy local historians, which has enriched them during war months, are revealed. Attention is focused on close cooperation of local historians of Cherkasy region with state authorities and territorial communities of the region, with the teams of state institutions and organizations (libraries, museums, theater, television and radio companies). The participation of local historians in the organization (co-organization) of conferences, historical and local history readings, round tables, literary and artistic evenings, etc. during the war period is shown. It is shown on specific examples that local historians of Cherkasy region in the conditions of the war of Russian Federation against Ukraine, in new conditions and new challenges, do not abandon the question of preserving historical and cultural heritage of the region, and also actively publish historical and local literature.

Key words: war, event, history, conference, local historians, cultural heritage, Cherkasy region.

Із лютого 2022 р. краєзнавці Черкащини почали ґрунтовну, послідовну і згуртовану роботу на інформаційному фронті, популяризуючи історію рідного краю та збираючи літопис мужності сучасників, які стали у бій із російськими окупантами на різних фронтах.

З перших днів збройної агресії РФ проти України краєзнавці Черкащини виступили з чіткою громадянською проукраїнською позицією – Зверненням до громадськості (опубліковано на сайті обласної організації, яке широко розповсюдили практично всі регіональні ЗМІ), в якому засудили збройну агресію російської федерації в Україні і закликали всіх колег, хто досліджує рідний край, спільно працювати на Перемогу¹.

Тож сьогодні, коли кожен на своєму фронті наближає перемогу України, краєзнавці Черкащини також ведуть активну роботу на «фронті краєзнавчому» – активно працюють в напрямку популяризації історії України, збирають матеріали, пишуть новий літопис життя регіону, який після завершення війни буде виданий під назвою «Книга мужності Черкащини».

Варто зазначити, що з перших днів активної фази війни краєзнавці Черкащини безпосередньо стали на захист батьківщини як в лавах Збройних Сил України та територіальної оборони, так і проявили себе у активній волонтерській діяльності.

Тут, серед інших краєзнавців, хочемо виділити постать почесного краєзнавця України, вчителя історії та права Чигиринського ліцею № 2 Олега Кравченка, який не на словах, а особистим прикладом показав як треба діяти, коли над Батьківщиною нависла загроза. Як і в мирній праці, старший солдат О. Кравченко сумлінно виконує свій військовий обов'язок в Збройних Силах України, проявляє мужність і героїзм, захищаючи Україну від ворога. Напередодні 1 вересня 2023 р. О. Кравченко отримав від Президента України державну нагороду – відзнаку «За оборону України»².

За 23 дні до початку агресії РФ проти України, 1 лютого 2022 року, за підписом голови Черкаської обласної організації НСКУ було офіційно надіслане обґрунтоване звернення голові постійної комісії з питань освіти, науки, культури, молодіжної політики та спорту Черкаської обласної ради, начальнику Управління освіти і науки Черкаської ОДА В. Данилевському «Щодо необхідності запровадження поглибленого вивчення історії України в закладах фахової передвищої та вищої освіти» для оприлюднення його на сесії Черкаської обласної ради. У ньому, зокрема, зазначалось: «В умовах сьогодення, коли постала пряма загроза втрати державної незалежності, потрапляння до сфери впливу інших держав, ескалації

¹ Дорога краєзнавча громадо. Звернення Черкаської обласної організації НСКУ // Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=18&Itemid=31&limitstart=100

² Вчитель і краєзнавець Олег Кравченко відзначений державною нагородою «За оборону України» // Краєзнавство Черкащини. 2023. № 16. С. 92–93.

насилювання та повномасштабного воєнного конфлікту, дедалі важливішого значення набувають питання щодо обороноздатності та конкурентоспроможності держави. Історія України – фактично єдина навчальна дисципліна, яка, маючи великий виховний потенціал, формує національну свідомість молоді в умовах інформаційно-ідеологічного тиску»³.

Краєзнавці Черкащини зробили внесок у фонд підтримки Збройних Сил України. 14 квітня 2022 р. у режимі онлайн відбулося засідання президії обласної організації НСКУ, на якій всі учасники одногосно проголосували за перерахування у фонд підтримки ЗСУ зібраних спілчанами членських внесків у сумі 10 тисяч гривень, що було зроблено у цей же день⁴. На цьому ж засіданні президії основна увага була приділена організації практичної роботи Спілки в умовах віроломної агресії путінської росії проти України.

Саме активність, різнопланова діяльність і досвід роботи черкаських краєзнавців, яким вони збагатились протягом перших воєнних місяців, спонукали обласну організацію шукати нові форми взаємодії з аудиторією.

Тож з квітня 2022 р. спілчани разом з відділом краєзнавства Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка в межах просвітницького циклу «Краєзнавці Черкащини: Україна переможе!» і Годин патріотичного спілкування «З Україною в серці» почали знайомити читачів та підписників Youtube-каналу бібліотеки з найбільш значущими віхами історії Черкащини та України. Мета

таких просвітницьких онлайн-зустрічей – у найдраматичніший період новітньої історії України висвітлювати героїчні сторінки історії черкаського краю, розповідати про патріотичні дії та вчинки земляків, їх сміливість та самовідданість, відповідати на ті запитання краян, які особливо гостро постали зараз, у час активної фази війни. Ведуча зустрічей – завідувачка відділу краєзнавства Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Т. Шевченка О. Писанко⁵.

«Чим живуть краєзнавці України у воєнні часи». Під такою назвою 10 травня 2022 р. у ефірі черкаського регіонального телеканалу «ВІККА» під рубрикою «Актуальна розмова» вийшла передача, ініційована Черкаською об'єднаною організацією НСКУ, у якій очільник краєзнавців Черкащини зустрівся із головою Чернігівського районного осередку НСКУ А. Курдановим, який змушений був тимчасово в перші місяці війни переселитися до Черкас. Разом із журналістом Т. Очеретяною гості студії говорили про те, чим живуть краєзнавці Чернігівщини, яка першою зазнала нападу російських агресорів, і Черкащини, яка дала прихисток тисячам наших співвітчизників – переселенцям з районів бойових дій⁶.

16 травня 2022 року на нараді в Черкаській ОВА, яка стосувалась питань популяризації культурної спадщини Черкащини в роки російсько-української війни (особливо – для внутрішньо переміщених осіб, які волею долі перебувають у Черкаській області) краєзнавці запропонували ряд заходів, серед яких організація

³ Лазуренко В. М. Краєзнавчий рух на Черкащині в період російсько-української війни (лютий 2022–лютий 2023) // Джерело. Вип. XIX. Матеріали дев'ятнадцятої науково-практичної краєзнавчої конференції «Історія рідного краю в контексті історії України» / упоряд. О. Г. Шамрай. Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С. Г., 2023. С. 9.

⁴ Краєзнавці Черкащини зробили внесок у фонд підтримки Збройних Сил України. Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?p=18768>; Черкаські краєзнавці підтримали ЗСУ фінансово // Про все. Режим доступу: URL: <https://provce.ck.ua/cherkaski-kraieznavtsi-pidtrymaly-zsu-finansovo/>

⁵ Северинчук М. І. Черкаський краєзнавчий рух під час російсько-української війни як складова національного інформаційного фронту // Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (з міжнародною участю) (м. Черкаси, ЧДТУ, 20–21 жовтня 2022 р.) / упоряд. : В. М. Лазуренко, І. Ю. Стадник, О. О. Яшан. Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2022. С. 25–26; Северинчук М. «З Україною в серці»: черкаські краєзнавці започаткували години патріотичного спілкування // Режим доступу: <https://nsku.org.ua/?p=18836>; Години патріотичного спілкування «З Україною в серці». Валентин Лазуренко. Режим доступу: URL: <https://youtu.be/RFUvRifuNvw>; Години патріотичного спілкування «З Україною в серці»; Василь Мельниченко. Режим доступу: URL: <https://youtu.be/dEeZhICRAuM>.

⁶ Мельниченко В. Чим живуть краєзнавці України у воєнні часи. Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?p=18781>

проведення культурологічних лекторіїв (щоденних чи суботніх, недільних) в парках та на інших локаціях міста Черкаси, міст (сіл) територіальних громад області на тему «Черкащина – місце сили» за участі істориків, краєзнавців, письменників, журналістів, музейників, спортсменів, бібліотекарів, вчителів, архітекторів, археологів, географів, правників тощо⁷.

26 травня 2022 року в Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Т. Шевченка відбувся регіональний телеміст «Краєзнавці Черкащини: Україна переможе», присвячений Всеукраїнському дню краєзнавства. Захід об'єднав не лише краєзнавців з усієї Черкаської області, а й зацікавив представників осередків з інших регіонів. Під час віртуального спілкування спілчани ділились першими здобутками й напрацюваннями за перші місяці активної фази російсько-української війни⁸. Такий телеміст пройшов і у 2023 та 2024 рр. Він стане традиційним.

«У воєнний час кожен тримає свій фронт, краєзнавці Черкащини – не виняток». Таким був лейтмотив прямого телефіру, який відбувся 28 травня 2022 року, у Всеукраїнський день краєзнавства, на ТРК «ВІККА», під час якого з аудиторією регіону спілкувалися у програмі «Актуальна розмова» керівники обласної організації Спілки В. Лазуренко, В. Мельниченко, Л. Синявська⁹.

30 серпня 2022 року обласна організація краєзнавців підтримала проєкт створення черкаською ТРК «ВІККА» відео презентаційних матеріалів про історико-культурні об'єкти Черкащини. У листі підтримки проєкту від Черкаської облорганізації НСКУ зазначалось: «Нині, під час російсько-української війни, ми бачимо, наскільки важливим є знання історії Бать-

ківщини та популяризація нашої культурної спадщини. Задля збереження історичного та культурного надбання рідного краю, підсилення рівня патріотичного виховання молоді ми маємо об'єднати зусилля краєзнавців, істориків, журналістів, меценатів. Переконані, що цей проєкт матиме резонанс, адже є нині досить актуальним»¹⁰.

Реагувала президія облорганізації НСКУ і на різні письмові звернення представників органів влади. У січні 2022 року керівництва спілки краєзнавців дало відповідь Управлінню культури та охорони культурної спадщини ЧОДА щодо підтвердженої письмової інформації щодо точного місця та часу розстрілів і поховання євреїв на кладовищі у смт Маньківка Черкаської області. 30 вересня 2022 року голова Черкаської районної ради О. Василенко звернувся з питання щодо перейменування географічних об'єктів – урочища Московські гори і гори Московка, що на Канівщині. Це звернення було детально розглянуто за участю членів президії облорганізації краєзнавців та науковців двох університетів (ЧНУ і ЧДТУ), та було дано ґрунтовну відповідь¹¹.

17 березня 2023 року в м. Золотоноша зібрались на засідання краєзнавці укрупненого згідно з адміністративно-територіальною реформою Золотоніського району (нині до його складу входить Золотоніщина, Драбівщина і Чорнобаївщина) на якому, за участі голови обласної організації Спілки В. Лазуренка провели установче зібрання, на якому створили первинний осередок обласної організації НСКУ та обрали одноголосно його головою почесного краєзнавця України, кандидата історичних наук, доцента Г. Голиша¹².

⁷ Лазуренко В. М. Краєзнавчий рух на Черкащині в період російсько-української війни... С. 11–12.

⁸ Регіональний телеміст «Краєзнавці Черкащини: Україна Переможе» // Краєзнавство Черкащини. Вип. 16. 2023. С. 8–10; Северинчук М. Краєзнавці Черкащини в межах регіонального телемісту обговорили свою діяльність в умовах війни. Національна спілка краєзнавців України. URL: // <https://nsku.org.ua/?p=18822>; До всеукраїнського дня краєзнавства проведено регіональний круглий стіл «Краєзнавчий фронт Черкащини». Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?p=19251#more-19251>

⁹ Лазуренко В. М. Краєзнавчий рух на Черкащині в період російсько-української війни... С. 12–13.

¹⁰ Там само. С. 13.

¹¹ Там само. С. 14.

¹² Утворено Золотоніську районну організацію Національної спілки краєзнавців України // Краєзнавство Черкащини. 2023. № 16. С. 18–19.

Створено у цей період і потужний первинний осередок НСКУ в кількості 8 осіб в Інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України. 24 лютого 2024 року його очолила доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри суспільних наук інституту Т. Чубіна¹³.

Активно Спілка звучить на різних обласних просвітницько-культурних національно-патріотичних заходах, на які запрошують, та на яких виступають краєзнавці. Краєзнавча громадськість Черкащини традиційно має стале ядро у освіті й культурі регіону. Приємно відзначити потужну підтримку від влади, яка набула нового імпульсу із призначенням у жовтні 2022 року голови Кам'янської організації НСКУ, почесного краєзнавця України О. Шамрая заступником голови Черкаської ОДА з гуманітарних питань. Це суттєво посилює підтримку краєзнавців у регіоні.

Відбуваються у воєнний період за організації (співорганізації) краєзнавців конференції, історико-краєзнавчі читання, круглі столи, літературно-мистецькі вечори, тощо. Назвемо деякі з них: IV науково-краєзнавчі Сорокопудівські читання «Історія Канівщини в контексті історії України: минуле і сьогодення» (20 жовтня 2022 року, Шевченківський національний заповідник); V Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (20–21 жовтня 2022 року, Черкаський державний технологічний університет)¹⁴; круглий стіл «Головний спортивний арені Черкащини – 65: історія, персоналії, сьогодення» з нагоди 65-річчя відкриття в обласному центрі центрального стадіону (28 жовтня 2022 року, Центральний стадіон м. Черкаси);

круглий стіл «В. Чорновіл: штрихи до портрета борця за незалежність України (до 85-річчя від дня народження)» (23 грудня 2022 року, Черкаський обласний краєзнавчий музей); круглий стіл-реквієм «Пам'ять про геноцид комуністичного тоталітарного режиму «Голодомор 1932–1933» – моральний обов'язок перед теперішніми і майбутніми поколіннями» (24 листопада 2022 р., Черкаський державний технологічний університет); обласний захід «Україна соборна. Разом до перемоги!» (20 січня 2023 року, приємно констатувати, що право відкрити історико-краєзнавчою промовою обласний захід, що відбувся у Черкаському академічному обласному музично-драматичному театрі ім. Т. Г. Шевченка, надали саме голові обласної спілки краєзнавців); круглий стіл «Соборність України: історичний аспект та існуючі виклики сьогодення» (20 січня 2023 р., прес-центр Черкаської облдержадміністрації); Друга регіональна історико-краєзнавча конференція «Персоналістичний вимір історії Черкащини» присвячена пам'яті професора, почесного краєзнавця України М. Бушина (1938–2022) (15 березня 2023 року, Черкаський державний технологічний університет); обласна науково-практична конференція «Інваспорт: історія, персоналії, сьогодення», присвячена 30-річчю з дня створення «КЗ «Регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» Черкаської обласної ради» (4 квітня 2023 року, прес-центр МСК «Дніпро»); обласний науково-методичний семінар «Регіональна історія Черкащини: соціокультурний вимір» (27 квітня 2023 року, Черкаський обласний краєзнавчий музей); Всеукраїнська наукова конференція «Краєзнавчі та історико-біографічні студії в сучасній Україні» (27 квітня 2023 року, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини); XIX

¹³ Слинко М. Створено первинний осередок НСКУ в Інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗУ // Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:2024-03-04-20-42-41&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

¹⁴ У Черкасах за підтримки НСКУ відбулася всеукраїнська конференція «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження». Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?paged=2&cat=31>

регіональна науково-практична краєзнавча конференція «Історія рідного краю у контексті історії України» (28 квітня 2023 року; Кам'янський державний історико-культурний заповідник); регіональний круглий стіл «Краєзнавчий фронт Черкащини», присвячений Всеукраїнському дню краєзнавства (29 травня 2023 року, Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка); круглий стіл «50 років реалізації шляхетних намірів з формування гуманітарної аури української нації» (23 червня 2023 року, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗУ); Всеукраїнський круглий стіл з міжнародною участю «Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. в Україні: пам'ятаємо, вшановуємо» до 90-х роковин трагедії (9 листопада 2023 року, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); круглий стіл на тему «Черкащина в контексті українського державотворення» (16 листопада 2023 року, Черкаський державний технологічний університет); Всеукраїнський науково-практичний семінар «Нечуй на позвах із Московщиною», приуроченого 185-річчю із дня народження І. С. Нечуя-Левицького (24 листопада 2023 року, Шевченківський національний заповідник); VI Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (7–8 грудня 2023 року, Черкаський державний технологічний університет)¹⁵; II Всеукраїнська науково-практична конференція «Музеї у формуванні політики пам'яті» (12 грудня 2023 р., Черкаський обласний краєзнавчий музей); X історико-краєзнавча науково-практична конференція «Черкащина в контексті історії України» (14 грудня 2023 року, Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені

Тараса Шевченка); науково-практична конференція з міжнародною участю «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» (2 квітня 2024 року, Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка); XX регіональна науково-практична краєзнавча конференція «Історія рідного краю у контексті історії України» (26 квітня 2023 року; Кам'янський державний історико-культурний заповідник); Всеукраїнська наукова конференція «Краєзнавчі та історико-біографічні студії в сучасній Україні» (25 квітня 2024 року, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини); регіональний круглий стіл на тему ««Таємниці життя і світогляду видатного українського вченого-енциклопедиста Михайла Максимовича (1804–1883)», присвячений 220-річчю від дня народження видатного українського науковця, фольклориста, історика, філолога, етнографа, поета, першого ректора Університету Святого Володимира» (13 вересня 2024 року, Черкаський державний технологічний університет).

Вдалось зробити в цей складний час і виїзди у райони Черкащини. Дієвий краєзнавчий осередок сьогодні діє у Новодмитрівській громаді на Золотоніщині, який очолює учитель історії Дроби́вцевського НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад», член НСКУ В. Баранник. Саме цей осередок 16 листопада 2022 року відвідали члени президії облорганізації краєзнавців, де ознайомились з діяльністю історико-краєзнавчого клубу «Вік» та змістовно поспілкувались із краєзнавцем, головою Новодмитрівської громади А. Кухаренком, який активно підтримує краєзнавчий рух у очолюваній ним громаді та оглянули стан пам'ятки національного значення – дерев'яної Свято-Троїцької церкви, побудованої на початку XVIII ст.¹⁶

¹⁵ Квятковська О. У Черкасах за підтримки Національної спілки краєзнавців України пройшла VI Всеукраїнська конференція «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження». Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?cat=31>

¹⁶ Краєзнавці Новодмитрівської громади на Золотоніщині ознайомили членів президії Черкаської обласної організації НСКУ з власними дослідженнями // Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=345:2022-11-23-09-21-25&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

19 квітня 2024 року голова Черкаської обласної організації НСКУ на виїзді провів робочу зустріч з Городищенським міським головою В. Мирошником. Говорили про краєзнавчий рух у територіальній громаді. У ході розмови обговорили проханням краєзнавців присвоїти ім'я почесного краєзнавця України, лауреата Черкаської обласної краєзнавчої премії імені М. Максимовича, автора багатьох книг, присвячених історії міста Городище В. Чоса (1971–2020) одній із вулиць міста Городище¹⁷.

Напередодні відзначення у січні 2024 року 70 річчя утворення Черкаської області обласна організація НСКУ за підтримки ОДА виступила з ініціативою проведення творчими спілками регіону циклу іміджево-презентаційних патріотичних заходів у тих областях, які у свій час «подарували» Черкащині ті унікальні райони, які сьогодні є її гордістю. Один із таких заходів «Черкащина очима краєзнавців» відбувся 13 грудня 2023 року в м. Кропивницький на базі обласного краєзнавчого музею (директор – Б. Шевченко)¹⁸.

У 2022 року краєзнавці Черкащини, за підтримки заступника голови Черкаської ОДА О. Шамрая та з ініціативи голови обласної організації НСКУ В. Лазуренка, сприяли відновленню дещо призабутого в останні десятиліття владцями патріотичного обласного заходу – покладання квітів керівниками органів державної влади та творчих організацій до величного пам'ятника гетьману України Богдану Хмельницькому в м. Черкаси з нагоди річниці від дня його народження 27 грудня.

Краєзнавці Черкащини в умовах війни РФ проти України, в час нових викликів не полишають питання щодо збереження історико-культурної спадщини. У січні 2023 року члени НСКУ (В. Лазуренко, В. Мельниченко, Л. Дядик) увійшли до складу Консультативної ради з питань охорони культурної спадщини Черкаської ОДА. До речі, на її першому засіданні, 23 січня 2023 року, краєзнавці активно включились у прийняття рішення по науково-проектній документації з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана» на території Історико-культурного центру, на місці поховання духовного лідера Брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані¹⁹.

За наполягання голови Черкаської облорганізації НСКУ 1 грудня 2021 року (перший офіційний лист на Управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА) розпочався, як виявилось, тривалий у бюрократичному плані процес занесення до переліку об'єктів культурної спадщини Млина-вітряка дерев'яного в с. Суботів Черкаської області, збудованого на початку ХХ ст. Цей єдиний суботівський традиційний стовповий млин збудовано на поч. ХХ ст. Він, у цілому, був придатний для повного відновлення, і, попри свій досить задовільний стан збереження, потребував негайної охорони та реставрації²⁰. У результаті активної патріотичної позиції краєзнавців Черкащини, та особливої патріотичної підтримки заступника голови Черкаської ОДА О. Шамрая, 27 лютого 2023 року щодо млина-вітряка дерев'яного в с. Суботів

¹⁷ *Яшан О.* Вулиці імені краєзнавця Володимира Чоса в Городищі бути. Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=428:2024-04-30-19-47-10&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

¹⁸ *Кулинич Б.* Черкащина очима краєзнавців. Іміджевий творчий візит спілки краєзнавців Черкащини до м. Кропивницький. Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=405:2023-12-17-20-19-23&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

¹⁹ *Синяєвська Л.* Краєзнавці увійшли до складу Консультативної ради з питань охорони культурної спадщини Черкаської ОДА // Краєзнавча Черкащина. Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=356:2023-01-27-08-16-39&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

²⁰ *Лазуренко В. М.* Краєзнавчий рух на Черкащині в період російсько-української війни... С. 17–18.

²¹ Розпорядження № 96 від 27 лютого 2023 р. начальника Черкаської ОВА І. Табурця «Про занесення об'єкту культурної спадщини до Переліку об'єктів культурної спадщини». Режим доступу: URL: <https://ck-oda.gov.ua/document-search/?date-from=27%2F02%2F2023&date-to>

було видане розпорядження № 96 начальника Черкаської ОВА І. Табурця «Про занесення об'єкту культурної спадщини до Переліку об'єктів культурної спадщини»²¹, а 25 грудня 2023 року Міністерством культури та інформаційної політики України за підписом т.в.о. міністра Р. Карандеєва було видано Наказ № 727 «Про занесення об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України»²², в якому зазначено, що млин-вітряк у Суботові заноситься до реєстру нерухомих пам'яток України за видом пам'ятки архітектури, науки і техніки та категорією місцевого значення об'єкт культурної спадщини.

Протягом двох років Управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА спільно з краєзнавцями пройшло всі непрості бюрократичні лабіринти, аби млин-вітряк у Суботові був занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, але, як не прикро, людська безвідповідальність і халатність (а можливо і не глибока щира любов до культурної спадщини свого народу) призвела до того, що млин-вітряк 11 липня 2024 року повністю згорів і відновленню не підлягає. Млин був необкошений, необораний, на ньому не була встановлена табличка, що він охороняється державою. Хочеться сподіватися, аби з цієї неприємної ситуації були зроблені серйозні висновки як на рівні Черкаської області, так і Міністерства культури та інформаційної політики України, аби такі події, коли не російсько-українська війна, а безвідповідальність певних посадовців руйнує нашу національну самобутність, яку потрібно зберігати для майбутніх поколінь українців.

Родзинкою міста Черкаси є його Черкаський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка. Але у краєзнавців є певні краєзнавчі побажання до його репертуару:

попри ім'я Тараса Шевченка, яке носить театр, як не прикро, на сьогодні жодної вистави не присвячено Т. Шевченку, В. Симоненку, І. Піддубному; відсутня й Холодноярська тематика. Наприклад, остання згадка про державотворця України Б. Хмельницького у репертуарі театру була у театралізованому дійстві «Навіки разом» ще 1979 року. Тому краєзнавці звернулись до керівництва театру з пропозицією вивчити питання і включити краєзнавчу складову до театрального репертуару а також вивчити можливість створення у театрі його музею. Слід зауважити, що до думки краєзнавців дослухались, і у 2023 року за сприяння відомого краєзнавця Черкас, члена НСКУ Б. Юхна у День театру було відкрито першу чергу експозиції музею²³.

30 березня 2023 року голова Черкаської обласної організації НСКУ В. Лазуренко зустрівся з Уповноваженим із захисту державної мови, членом НСКУ Т. Кременем, який цього дня перебував з робочим візитом на Черкащині. Спілкувалися на актуальні питання нашої вітчизняної історії та культури, популяризації краєзнавцями української мови в регіоні. Очільник краєзнавців Черкащини ознайомив Уповноваженого із сучасними історико-краєзнавчими здобутками краєзнавців Черкащини. Зокрема, інформував про проведення в регіоні за підтримки НСКУ, і особисто її голови О. Реєнта, таких конференцій, як «Персоналістичний вимір історії Черкащини», «Черкащина в контексті історії України», «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження». Говорили про важливість проведення національно-патріотичних просвітницьких краєзнавчих заходів у ці важкі для нашої держави дні. Не минули і питання сучасних пошуків поховання державотворця України Б. Хмельницького. Голова Спілки краєзнавців Черкащини взяв

²² Наказ № 727 від 25 грудня 2023 р. Міністерства культури та інформаційної політики України «Про занесення об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». Режим доступу: URL: <https://ck-oda.gov.ua/document-search/?date-from=27%2F02%2F2023&date-to>

²³ Лазуренко В. М. Краєзнавчий рух на Черкащині в період російсько-української війни... С. 18.

участь та виступив на регіональному круглому столі на тему: «Реалізація на Черкащині Програми з розвитку та функціонування української мови» за участю Уповноваженого із захисту державної мови Т. Кременя, начальника Черкаської ОВА І. Табурця, начальника Управління освіти і науки Черкаської ОДА В. Данилевського, начальника Управління культури та культурної спадщини Черкаської ОДА О. Шабатіна, керівників освітянських установ регіону. Участь у заході також взяли члени НСКУ О. Шамрай, Б. Кулинич, І. Стадник, М. Северинчук²⁴.

За сприяння міської влади Черкас та ініціативи краєзнавців 27 жовтня 2023 року у місті було відкрито меморіальну дошку В. Страшевичу (1937–2020 рр.) – почесному краєзнавцю України, журналісту, організатору фізичної культури і спорту Черкащини²⁵.

Незважаючи на жорстоку війну, подвижники краєзнавства видають книги. У роки війни вийшло ряд видань, серед них: Мельниченко В. «Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навчально-методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти» (2023)²⁶ (починаючи з 2023/2024 навчального року в усіх школах

Черкаської області запроваджено вивчення історії рідного краю за цим посібником²⁷; «Черкаси: історія і сучасність: навчальний посібник для закладів загальної середньої освіти» (за ред. В. Мельниченка, 2023); Степанова Н., Москаленко Т., Завалко Т. «Словник-путівник юного патріота (цікаві факти з історії, культури та мистецтва Черкаського краю)» (2023); Нераденко Т. «Археологія Черкащини» (2023); Голиш Г., Воропай А., Лисиця Л. «Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події» (2023); Шумейко К. «Немає милішого краю ніж той, де судилось зрости. Папужинці й папужани: історія й сьогодення» (2023); Перепелиця А. «Вершаці: історія і сьогодення» (2023); «100 видатних особистостей Черкащини» (2023); Скороход Л., Харченко Ю., Гур'єва Л. «Сміла» (2023); Бугаєнко К. «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» (2023), Білецький Ф. «Під знаком Водоля» (2023); Брезінський І. «Спортивна історія Черкащини. Кам'янщина спортивна» (2023); Діденко Я., Кукса Н. «Хранителі спадщини Потясминня: мандрівка крізь часи» (2023); Лазуренко Є., Лазуренко В. «Дитячі подорожі до історичного Суботова» (2024)²⁸.

²⁴ Кулинич Б. Уповноважений із захисту державної мови зустрівся із краєзнавцями Черкащини. Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?p=19164#more-19164>

²⁵ Мельниченко В. У Черкасах відкрито меморіальну дошку почесному краєзнавцю України Василю Страшевичу. Національна спілка краєзнавців України. Режим доступу: URL: <https://nsku.org.ua/?p=19432>

²⁶ Мельниченко В. М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навчально-методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти. Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С. Г., 2023. 372 с.

²⁷ Лазуренко В. М. Освітянський історико-краєзнавчий проєкт «Моя Черкащина» працює на Перемогу // Краєзнавство. 2023. № 3–4. С. 108–110.

²⁸ Черкаси: історія і сучасність: навчальний посібник для закладів загальн. серед. освіти / Департамент освіти Черкаської міської ради, Черкаська обласна організація Національної спілки краєзнавців України; за ред. В. М. Мельниченка. Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С. Г., 2023. 280 с.; Словник-путівник юного патріота (цікаві факти з історії, культури та мистецтва Черкаського краю) / авт. укл. Н. Степанова, Т. Москаленко, Т. Завалко. Черкаси: Інтроліга TOP, 2023. 64 с.; Нераденко Т. М. Археологія Черкащини: польова, друкована, музейна, пам'яткоохоронна, навчальна, туристична: монографія. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2023. 692 с.; Голиш Г. М., Воропай А. Ю., Лисиця Л. Г. Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події: історико-краєзнавчий нарис. – Черкаси: Вертикаль, 2022. 328 с.; Шумейко К. В. Немає милішого краю ніж той, де судилось зрости. Папужинці й папужани: історія й сьогодення. Чернівці: ПАТ ПБК «Десна», 2023. 704 с.; Перепелиця А. Вершаці: історія і сьогодення. Черкаси: Вертикаль, видавець С. Г. Кандич, 2023. 416 с.; 100 видатних особистостей Черкащини: збірник у 2 т. Т.1 / Л. М. Чепурда, Г. М. Чепурда, С. С. Беляєва та ін. Одеса: Олд+, 2023. 164 с.; Скороход Л., Харченко Ю., Гур'єва Л. Сміла: презентаційне ілюстроване видання. Сміла: КП «Медіа-центр», 2023. 36 с.; Бугаєнко К. С. Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення: історико-краєзнавчий нарис. Черкаси: «Вертикаль», видавець Кандич С. Г., 2023. 172 с.; Білецький Ф. Під знаком Водоля. Черкаси: Інтроліга TOP, 2023. 175 с.; Брезінський І. Спортивна історія Черкащини. Кам'янщина спортивна. Кн. 2 [уклад. Г. М. Таран]. Черкаси: Вертикаль, 2023. 302 с.; Васильченко В. Гуляйпіль–Златопіль: сторінки історії містечка Златополя та його околиць. Чорнобай: Чорнобаїв. КПП, 2023. 168 с.; Діденко Я., Кукса Н. Хранителі спадщини Потясминня: мандрівка крізь часи. Кн. 2. Черкаси: «Вертикаль», 2023. 255 с.; Лазуренко Є., Лазуренко В. Дитячі подорожі до історичного Суботова. Черкаси: видавець Гордієнко Є. І., 2024. 60 с.

На Черкащині важливою формою державної підтримки краєзнавства як важливого засобу патріотичного виховання є заснована Черкаською обласною державною адміністрацією та обласною радою ще у 1994 році Черкаська обласна краєзнавча премія імені Михайла Максимовича. У перший рік війни (2022) премія не вручалась. У 2023 р. її лауреатами стали краєзнавці О. Прядко, Н. Кукса, Т. Москаленко²⁹. У 2024 році лауреатами цієї престижної премії стали К. Бугаєнко, А. Перепелиця, Л. Різник. Вручення премії відбувається на батьківщині М. Максимовича у с. Богуславець Золотоніського району.

Провели краєзнавці і патріотичну акцію. 10 листопада 2023 року члени Черкаської обласної організації НСКУ – викладачі і співробітники Черкаського державного технологічного університету В. Лазуренко, кандидат історичних наук, доцент О. Яшан, кандидат економічних наук, доцент М. Слинко, начальник редакційно-видавничого відділу О. Литвин, магістрант кафедри історії та права В. Зогуля, заклали на батьківщині державотворця України, гетьмана Б. Хмельниць-

кого в Суботіві на території Замчища Хмельницьких тюльпанові Клумби Перемоги! В цей день було висаджено 220 тюльпанів, які придбали краєзнавці³⁰.

Активно сприяє пропагуванню історико-краєзнавчої спадщини Черкащини і просвітницької роботи сайт об'єднання «Краєзнавча Черкащина». Від часу створення його відвідали 873 тисячі осіб (дані на 01 вересня 2024 р.), щодня – до сотні людей. Активно сприяє іміджу спілки краєзнавців на Черкащині також її сторінка у Фейсбуці. Черкаська обласна спілка краєзнавців надає багато інформації для офіційного сайту НСКУ, де новини знайшли своє розміщення, і всі зацікавлені мають змогу з ними ознайомитися.

Не припинило у роки війни свій вихід у світ і науково-популярне видання Черкаської обласної організації НСКУ «Краєзнавство Черкащини», яке видається за кошти та на замовлення Управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА³¹.

Краєзнавці Черкащини, як і всі краєзнавці України сьогодні – єдині. Україна – Переможе!

References

1. Biletskyi, F. (2023). *Pid znakom Vodoliiia: ist.-publitsyst. narys*. Cherkasy: IntrolihaTOR. [in Ukrainian].
2. Brezinskyi, I. (2023). *Sportyvna istoriia Cherkashchyny. Kamianshchyna sportyvna (Kn. 2)*. Cherkasy: Vertykal. [in Ukrainian].
3. Buhaienko, K. (2023). *Bibliotechna sprava Cherkashchyny: vid pershodzherel do sohodennia: ist.-kraiezn. narys*. Cherkasy: Vertykal, vydavets Kandych S.H. [in Ukrainian].
4. Chepurda, L., Chepurda, H., Beliaieva, S. (2023). *100 vydatnykh osobystostei Cherkashchyny: zb. u 2 t. (T. 1)*. Odesa: Oldi+. [in Ukrainian].
5. Didenko, Ya., Kuxa, N. (2023). *Khramyteli spadshchyny Potiasmynnia: mandrioka kriz chasy (Kn. 2)*. Cherkasy: Vertykal. [in Ukrainian].
6. Holysh, H., Voropai, A., Lysytsia, L. (2022). *Selo Denhy v ukrainskii istorii vid davnyiny do sohodennia: liudy i podii : istoryko-kraieznavchyi narys*. Cherkasy: Vertykal. [in Ukrainian].

²⁹ Вручено обласну краєзнавчу премію імені Михайла Максимовича 2023 року // Краєзнавство Черкащини. Вип. 16. 2023. С. 28–29.

³⁰ Кулинич Б. Краєзнавці посадили на батьківщині Богдана Хмельницького тюльпановіклумби Перемоги! Режим доступу: URL: https://nsku.ck.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=399:2023-11-12-19-06-02&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31

³¹ Краєзнавство Черкащини. Вип. 16. 2023. 192 с.; Краєзнавство Черкащини. Вип. 17; 18. 2024.

7. Kvyatkovs'ka O. (2022). *U Cherkasakh za pidtrymky Natsional'noyi spilky krayeznavtsiv Ukrayiny proyshla VI Vseukrayins'ka konferentsiya «Kul'turno-istorychna spadshchyna Ukrayiny: perspektyvy doslidzhennya ta tradytsiyi zberezheniya»*. Natsional'na spilka krayeznavtsiv Ukrayiny. Rezhym dostupu: URL: <https://nsku.org.ua/?cat=31> [in Ukrainian].
8. Kulynych B. (2023). *Upovnovazheniy iz zakhystu derzhavnoyi movy zustrivsya iz krayeznavtsyamy Cherkashchyny. Natsional'na spilka krayeznavtsiv Ukrayiny*. Rezhym dostupu: URL: <https://nsku.org.ua/?p=19164#more-19164> [in Ukrainian].
9. Lazurenko, V. (2023). *Osvitianskyi istoryko-kraieznavchyi proiekt «Moia Cherkashchyna» pratsiuie na Peremohu. Kraieznavstvo*, 3–4, 108–110. [in Ukrainian].
10. Lazurenko, Ye., Lazurenko, V. (2024). *Dytiachi podorozhi do istorychnoho Subotova*. Cherkasy: vydavets Hordiienko Ye.I. [in Ukrainian].
11. Neradenko, T. (2023). *Arkheolohiia Cherkashchyny: polova, drukovana, muzeina, pamiatkookhoronna, navchalna, turystychna: monohrafiia*. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A. [in Ukrainian].
12. Perepelytsia, A. (2023). *Vershatsi: istoriia i sohodennia. Cherkasy*: Vertykal, vydavets Kandych S. H. [in Ukrainian].
13. Severynchuk M. I. (2022). Cherkas'kyy krayeznavchyy rukh pid chas rosiiys'ko-ukrayins'koyi viyny yak skladova natsional'noho informatsiynoho frontu. *Materialy V Vseukrayins'koyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi «Kul'turno-istorychna spadshchyna Ukrayiny: perspektyvy doslidzhennya ta tradytsiyi zberezheniya» (z mizhnarodnoyu uchastyu)*, Cherkasy: vydavets Hordiienko Ye.I. [in Ukrainian].
14. Shumeiko, K. (2023). *Nemaie mylishoho kraiu nizh toi, de sudylosz rosty. Papuzhyntsi y papuzhany: istoriia y sohodennia*. Chernihiv: Desna. [in Ukrainian].
15. Skorokhod, L., Kharchenko, Yu., Hurieva, L. (2023). *Smila: prezentatsiine iliustr. vyd.* Smila: Media-tsentr. [in Ukrainian].
16. Stepanova, N., Moskalenko, T., Zavalko, T. (2023). *Slovnyk-putivnyk yunoho patriota (tsikavi fakty z istorii, kultury ta mystetstva Cherkaskoho kraiu)*. Cherkasy: IntrolihaTOR. [in Ukrainian].
17. Vasylichenko, V. (2023). *Huliaipil–Zlatopil: storinky istorii mistechka Zlatopolia ta yoho okolyts*. Chornobai: Chornobaiv. KPP. [in Ukrainian].
18. Yashan O. (2024). *Vulytsi imeni krayeznavtsya Volodymyra Chosa v Horo-dyshchi buty*. Krayeznavcha Cherkashchyna. Rezhym dostupu: URL: https://nsku.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=428:2024-04-30-19-47-10&catid=18:2010-12-18-12-48-33&Itemid=31